

e-ISSN:2980-2342

ULUSLARARASI TASARIM VE SANAT DERGİSİ
International Journal of Design and Art

Cilt:3 Sayı:1, Haziran 2025
Volume:3 Issue:1, June 2025

TÜRK MİTOLOJİSİNDE KURT FİĞÜRÜNÜN ANLAM EVRENİ VE ÇAĞDAŞ TÜRK RESİM SANATINDA SİMGESEL YORUMLARI

THE SEMANTIC UNIVERSE OF THE WOLF FIGURE IN TURKISH MYTHOLOGY AND ITS SYMBOLIC INTERPRETATIONS IN CONTEMPORARY TURKISH PAINTING

Tuğrul Alpaslan Damgacı^{1 *}

- ¹ Gaziantep Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Resim Bölümü, Gaziantep, Türkiye, ORCID: 0000-0003-1162-601X
Sorumlu Yazar: tugrul_damgaci@hotmail.com

Araştırma Makalesi/Research Article

ÖZET

Bu çalışma, Türk mitolojisinin köklü anlatılarında yer alan kurt figürünün tarihsel işlevleri ile çağdaş Türk resim sanatındaki temsilleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlamaktadır. Orta Asya mitolojik hafızasında Wu-sun Efsanesi, Göktürklerde Bozkurt Efsanesi, Ergenekon Destanı ve Oğuz Kağan Destanı gibi anlatılar çerçevesinde, kurt figürünün taşıdığı kültürel, ideolojik ve sembolik anlamlar tarihsel bağlam içerisinde değerlendirilmiştir. Araştırma, nitel yöntemin doğrultusunda yapılandırılmış olup, genel tarama modeli temelinde tarihsel araştırma ve betimsel resim analizi tekniklerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda mitolojik metinler belge temelli bir yaklaşımla çözümlenmiş; ardından Ratip Tahir Burak, Mehmet Başbuğ, Rauf Tuncer ve Mehmet Sağ'a ait eserlerdeki kurt figürü temsilleri, sanatçının biçimsel tercihleri, anlatım dili ve kültürel göndermeleri üzerinden analiz edilmiştir. Sanatçıların seçiminde, kurt figürünü özgün biçimsel ve anlatımsal stratejilerle ele alarak mitolojik sembelleri çağdaş sanat bağlamında yeniden yorumlamaları belirleyici olmuştur. Betimsel analiz sürecinde figürün kompozisyon içindeki konumu, biçimsel yapısı, sembolik anlamı ve tarihsel anlatılarla kurduğu ilişki dikkate alınmıştır. Çalışma, sözlü kültürden görsel üretime uzanan bir sürekliliği görünür kılarken; mitolojik bir figürün çağdaş sanat üretimini içindeki yeniden inşasına disiplinler arası bir perspektif sunarak alana özgün bir katkı sağlamayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk Mitolojisi, kurt figürü, ikonografi, destan, resim sanatı.

ABSTRACT

This study examines the relationship between the historical functions of the wolf figure in foundational narratives of Turkish mythology and its representations in contemporary Turkish painting. Within the framework of mythological memory in Central Asia, the cultural, ideological, and symbolic meanings attributed to the wolf figure are analyzed in a historical context through narratives such as Wu-sun Efsanesi, Bozkurt Efsanesi among the Göktürks, Ergenekon Destanı, and Oğuz Kağan Destanı. The research is structured according to the qualitative method, employing historical research and descriptive visual analysis techniques within the scope of the general survey model. In this context, mythological texts are examined through a document-based approach, followed by an analysis of wolf representations in the works of Ratip Tahir Burak, Mehmet Başbuğ, Rauf Tuncer, and Mehmet Sağ, focusing on each artist's formal preferences, narrative language, and cultural references. The selection of these artists is based on their unique visual approaches to the wolf figure and their reinterpretation of mythological symbols within the framework of contemporary art. The visual analysis emphasizes the wolf's compositional position, formal qualities, symbolic meaning, and connection to historical narratives. This study aims to reveal the continuity from oral culture to visual production and offers an interdisciplinary perspective on the reconstruction of a mythological figure within contemporary artistic practices, thereby contributing an original dimension to the field.

Keywords

Turkish Mythology, wolf figure, iconography, epic, painting art.

Gönderilme Tarihi: 15.05.2025

Kabul Tarihi: 13.06.2025

Bu makaleye atıf yapmak için/To cite this article:

Damgacı, T. A. (2025). Türk mitolojisinde kurt figürünün anlam evreni ve Çağdaş Türk Resim Sanatında simgesel yorumları. Ideart Uluslararası Tasarım ve Sanat Dergisi, 3(1), 95-110.

1. GİRİŞ

Türk mitolojisi, tarihsel süreç içerisinde sözlü kültür aracılığıyla biçimlenmiş ve kuşaktan kuşağa aktararak zengin bir anlatı geleneği oluşturmuştur. Bu gelenek içerisinde bazı figürler, kültürel kimliğin ve toplumsal hafızanın taşıyıcıları hâline gelmiştir. Kurt figürü, bu çerçevede anlatı dünyasının öne çıkan öğelerinden biri olmasının ötesinde, tarihsel ve sanatsal düzlemde derin anlam katmanlarıyla yüklü bir simgedir. Kurdun toplumu koruyup yeniden var etmesi, ataların kadim yurduna dönüşte rehberlik etmesi ya da ilahi bir kudretle bir halkı yönlendirmesi gibi işlevleri, bu figürü sıradan bir motif olmaktan çıkararak ideolojik ve sembolik bir kimliğe dönüştürmüştür. Orta Asya kültürel hafızasında kurdun hem atadan türeme hem de kutsal koruyuculuk işleviyle özdeşleşmiş olması, bu figürü Türk mitolojisinde diğer hayvanlardan ayıran temel özelliktir. Çoruhlu'nun (2017, s. 238) Carter'dan aktardığına göre, hayvanların özellikle vahşi türlerine kutsallık atfedilmesi, bu varlıklara duyulan içgüdüsel korkunun ötesinde, onların taşıdığı güçle özdeşleşme arzusunun da beraberinde getirmiştir. Bu arzu hem korunma ihtiyacının hem de düşmana karşı üstünlük kurma isteğinin bir yansıması olarak, zamanla insanın hayvan biçimine bürünebileceği ya da hayvanlara özgü niteliklerin insana geçebileceği yönündeki inanç yapılarının oluşmasına zemin hazırlamıştır.

Türk mitolojisinde hayvan üslubu (Can ve Kuru, 2023) ve hayvan motifleri uzun yıllardır araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Geyik, boğa, at, kuş (Yayan ve Hekimoğlu, 2023), öküz, horoz (Yayan ve Özcan, 2020) ve kartal (Çoban, 2015) gibi figürler üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda, bu varlıkların mitolojik sembolizmleri, ritüel işlevleri ve kültürel temsilleri çok boyutlu biçimde ele alınmıştır. Bu çerçevede kurt figürü de özellikle Bahaeddin Ögel (1971) ve Fuzuli Bayat'ın (2019) çalışmalarında; Can ve Çakmakoglu Kuru'nun (2023) makalesinde ise köken anlatıları, kutsal koruyuculuk ve yönetici soyun kutsallığı bağlamında bir mitolojik figür olarak değerlendirilmiştir. Bu çalışma, hem mitolojik kaynaklara dayalı tarihsel çözümlemeleri hem de çağdaş Türk resim sanatında kurt figürünün simgesel ve biçimsel yorumlarını bir arada ele alarak yazında derinleştirme sağlamayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu, Türk mitolojisinin önde gelen anlatılarında yer alan kurt figürünün tarihsel işlevleri ile çağdaş Türk resim sanatındaki temsilleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Özellikle Wu-sun Efsanesi, Göktürklerde Bozkurt Efsanesi, Ergenekon Destanı ve Oğuz Kağan Destanı gibi metinlerde karşılaşılan kurt figürünün, sanat üretiminde ne tür biçimsel yaklaşımlar ve anlamlandırma stratejileri aracılığıyla yeniden yorumlandığı bu incelemenin odak noktasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, kurt figürünün mitolojik anlatılar içindeki yerini ve anlamını ortaya koymak ve bu anlamın çağdaş Türk resim sanatındaki yansımalarını örnekler üzerinden analiz etmektir.

Çalışma, bir yandan mitolojik kaynakları içerik açısından çözümlemekte; öte yandan sanat eserlerini biçimsel ve tematik boyutlarda değerlendirmektedir. Nitel araştırma yöntemiyle yapılandırılan incelemede tarihsel araştırma modeli benimsenmiş; kurt figürünün mitolojik anlatılar içindeki kökeni ve işlevi analiz edilmiştir. Ardından, betimsel sanat analizi teknikleri aracılığıyla Ratip Tahir Burak, Mehmet Başbuğ, Rauf Tuncer ve Mehmet Sağ gibi sanatçıların eserlerindeki kurt figürü temsilleri incelenmiştir. Böylece sözlü kültürden görsel üretime uzanan bir süreklilik ortaya konulmuş; mitolojik sembollerin çağdaş sanat pratiklerinde nasıl yaşatıldığı ve yeniden anlamlandırıldığı tartışmaya açılmıştır.

İncelemede yer verilen sanatçılar, kurt figürünü doğrudan ele almanın ötesinde, mitolojik simgelerin biçimsel ve anlamsal dönüşümüne yönelik özgün yaklaşımlar geliştirmeleri nedeniyle seçilmiştir. Ratip Tahir Burak'ın tarihsel anlatıyı resmetme biçimi, Mehmet Başbuğ'un figüratif soyutlamaları, Rauf Tuncer'in mitik kompozisyonları ve Mehmet Sağ'ın çağdaş görsel dilde, kurdu yeniden inşa eden estetik arayışları, bu figürün sanatsal temsillerine dair çok katmanlı bir okuma yapma imkânı sağlamaktadır. Böylelikle çalışma, görsel kültür incelemeleri ile mitoloji temelli çözümlemeler arasında kurduğu ilişki aracılığıyla, Türk mitolojisinin görsel sanatlarda yeniden üretimine dair özgün ve derinlikli bir katkı sunmayı hedeflemektedir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Türk mitolojisinde yer alan figürlerin tarihsel, kültürel ve simgesel işlevlerini değerlendirebilmek, bu figürlerin yalnızca anlatısal değil aynı zamanda düşünsel düzeyde taşıdıkları anlam katmanlarının çözümlemesini gerektirir. Bu çalışma, mitolojik düşünce sisteminde özel bir yere sahip olan kurt figürünün hem tarihsel anlatı geleneğindeki rolünü hem de çağdaş Türk resim sanatındaki temsillerini incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda “mit,” “destan” ve “sembol” kavramları kuramsal çerçevede açıklanacak; kurt figürünün tarihsel anlatılar içindeki anlam örgüsü ile görsel sanatlar alanındaki dönüşümü karşılaştırmalı biçimde ele alınacaktır.

Mit, insanın evreni, doğayı ve toplumsal varoluşunu anlamlandırma çabasıyla şekillenen, en eski düşünsel anlatı biçimlerinden biridir. Anlatının merkezinde çoğu zaman doğaüstü bir eylem, bir dönüşüm ya da yaratılış yer alır. Mircea Eliade'ye göre mit, geçmişte yaşanmış olayları aktarmanın ötesinde, kutsal olanın dünyaya nasıl yansıdığını açıklayan bir düşünce biçimidir (2018, s.17). Mit, olayları tarihsel kronoloji içinde değil, kutsalın belirlediği ilksel bir zaman-mekân düzleminde ele alır. Bu yönüyle mit, kültürel hafızanın yapılandırılmasına ve toplumsal değerlerin inşasına katkı sunan simgesel bir anlatı formudur. Mit, geçmişte yaşanmış olaylara dair anlatıların ötesinde, toplumsal değerleri, düşünce biçimlerini ve kültürel anlam yapılarını şekillendiren sembolik bir anlatım sistemidir. Bayat'a göre mit, bir toplumun dünyayı nasıl algıladığını, nasıl biçimlendirdiğini ve hangi kavramsal çerçevelerle anlamlandırdığını gösteren bir model işlevi görür. Mit, bu yönüyle hem epistemolojik hem de kültürel düzlemde bir düzenleme aracı olarak değerlendirilebilir. Bayat miti, “değerler paradigmasında dünyayı algılama, şekillendirme, sembolleştirme, kısaca ifade etmek gerekirse hayatın ve olayların genelleştirilmiş modeli” olarak tanımlar; ayrıca “anlam paradigmasına göre mit, bir düşünce tarzı, bir şuur ve bilinç nevidir. Şu hâlde mit, dünya hakkındaki gerçekliğin ta kendisidir ve diyalektik mantığın sonucu olarak meydana çıkar” (2019, s. 11). Bu yaklaşım, mitin anlatı düzeyinin ötesine geçen bir kültürel bilinç alanı oluşturduğunu göstermektedir.

Destan, bir toplumun tarihsel tecrübelerini, kolektif kimliğini ve kültürel hafızasını yansıtan, sözlü gelenek içerisinde biçimlenmiş epik anlatı türlerinden biridir. Mitlerle güçlü bağlara sahip olmakla birlikte, destanların yapısında gerçeği yansıtma, halk yaşamını tasvir etme, kahramanlık, romantizm, tarihî olaylar ve mitolojik öğelerin bir arada bulunduğu görülür. Destan, kökeni itibarıyla mitolojiyle iç içe geçmiş olmakla birlikte, biçimsel olarak daha somut zaman ve mekân unsurlarına dayanır. Bu yönüyle masaldan çok mite yakın durur.

Bayat'ın değerlendirmelerine göre, masallar mit dünyasıyla bağlarını koparmışken, destan hâlen mitolojik sistemin içinde yer alır; çünkü “destan kahramanı Tanrı'nın dünyasında, onun himayesindedir. Dağ, orman, yer ruhları onun koruyucularıdır” (2019, s. 103). Kahramanlık anlatısı olmasının ötesinde destan, toplumun tarihsel bilinçle kurduğu ilişkiyi kozmolojik bir bakışla aktaran kültürel bir ifade biçimidir.

Mit ve destan kavramları sıklıkla iç içe geçmiş anlatı türleri olarak değerlendirilse de yapı, işlev ve temsil düzeyleri açısından önemli ayrımlar barındırır. Mit, kozmogonik, ontolojik ve kutsal olanı açıklamaya yönelmiş bir anlatı formudur; varlığın nasıl ortaya çıktığını, düzenin nasıl kurulduğunu ve kutsal olanın dünyayla ilişkisini ifade eder. Zaman dışıdır ve anlatının meşruiyetini doğaüstü varlıkların eylemlerinden alır. Destan ise tarihsel ya da tarihsel kabul edilen olaylar etrafında şekillenen, bir kahraman figür üzerinden toplumun kolektif kimliğini pekiştiren epik bir anlatıdır. Mit, varoluşun nedenine odaklanırken; destan, bu varoluşun içindeki mücadele ve toplumsal deneyimleri yansıtır. Mitin kahramanları tanrılar ya da doğaüstü varlıklarken, destanda olağanüstü nitelikler taşısa da insan merkezli bir figür yer alır. (Eliade, 2018; Bayat, 2019).

Mitolojik düşünce, anlatıların ardındaki olay örgüsünü kurmanın ötesinde, bu anlatıların taşıdığı sembolik yapıyı da inşa eder. Mitlerde yer alan figürler, nesneler, doğa varlıkları ya da mekânlar doğrudan anlamlarıyla değil; içinde bulundukları kültürel, metafizik ve arketipsel bağlamla birlikte işlev kazanır. Bu durum, mitolojik anlatıların temel düşünme biçiminin semboller aracılığıyla şekillendiğini ortaya koyar. Eliade, mitin anlatı biçiminin ötesine geçen bir işlev taşıdığını, doğaüstü varlıkların eylemleri aracılığıyla gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini açıkladığını belirtir: “Mit, Doğaüstü Varlıkların başarıları sayesinde, ister eksiksiz olarak bütün gerçeklik yani Kozmos olsun, isterse onun yalnızca bir parçası (sözgelimi bir ada, bir bitki türü, bir insan davranışı, bir kurum) olsun, bir gerçekliğin nasıl yaşama geçtiğini dile getirir” (2018, s. 17). Mitlerin taşıdığı bu simgesel yapı, aynı zamanda kolektif bilinçdışında yer alan ortak imgelerin kültürel kodlar aracılığıyla açığa çıkmasına olanak tanır. Jung, mitolojik anlatıların evrensel arketipleri görünür kıldığını ve bu imgelerin kültürler arasında biçimsel olarak farklılaşsa da özsel benzerliklerini koruduğunu vurgular (2009, s. 107). Bu noktada mit, bireysel ve toplumsal varoluşu anlamlandırmaya yönelik simgesel bir düşünme biçimi olarak işler.

Mitolojiye dair bu simgesel ve çok katmanlı yaklaşım, farklı kuramcılar tarafından çeşitli biçimlerde açıklanmıştır. Joseph Campbell'ın çeşitli mitoloji kuramcılarından derlediği yorumlara göre mitoloji, çağdaş düşünce dünyasında tek bir anlatı biçimi olarak değil; tarih boyunca farklı dönemlerde ve düşünsel bağlamlarda çok yönlü biçimlerde ele alınmıştır. Campbell'ın aktardığı üzere, Frazer mitolojiyi doğayı açıklamaya yönelik ilkel ve deneyimsel bir çaba olarak tanımlar. Müller ise mitolojik anlatıları, tarih öncesi çağlardan bugüne yanlış yorumlanmış, şiirsel nitelikte bir fantezi türü olarak değerlendirir. Durkheim, mitolojiyi bireyin topluluğu tarafından şekillendirilmesini sağlayan alegorik bir bilgi alanı olarak konumlandırırken; Jung onu insan ruhunun derinliklerinde bulunan arketipsel dürtülerin simgesel dışavurumu biçiminde yorumlar. Coomaraswamy açısından ise mitoloji, insanın en derin metafizik sezgilerini yansıtan geleneksel bir anlatı aracıdır. Tüm bu görüşleri birleştiren Campbell, mitolojinin özünden çok işlevine odaklanmak gerektiğini vurgular ve onu

bireylerin, toplumların ya da çağların ihtiyaçlarına yanıt üretme gücüne sahip, yaşamın anlamını kuran simgesel bir yapı olarak tanımlar (2019, s. 338–339).

Mitolojinin evrensel düzlemde üstlendiği bu işlevsel ve simgesel yapı, kültüre özgü anlatılarda somut biçimlerde karşımıza çıkar. Türk mitolojisinde rastlanan kurt, ağaç, dağ, ışık gibi unsurlar betimleyici olmanın ötesinde; kutsallık, soyun devamı, rehberlik ve dönüşüm gibi çok katmanlı anlamlarla yüklü kültürel simgelere dönüşür. Bu nedenle mitolojik figürlerin çözümlenmesinde yalnızca tarihsel ya da içeriksel değil, aynı zamanda simgesel düşüncenin yapısına odaklanan kuramsal yaklaşımlar temel bir yere sahiptir.

Mitolojik düşünce, sözlü ve yazılı anlatıların yanı sıra görsel sanat yoluyla da kültürel belleğin sürekliliğini sağlayan bir temsil biçimi üretir. Sanat, mitolojik sembollerin biçimsel olarak yeniden yapılandırıldığı ve çağın estetik diliyle yorumlandığı bir alan sunar. Mitlerde yer alan figürler, zaman içinde plastik sanatlarda çeşitli biçimsel yaklaşımlar aracılığıyla görünür hâle gelir ve böylece hem simgesel anlamlarını hem de kültürel bağlamlarını farklı görsel düzlemlerde sürdürme imkânı bulur. Görsel temsil, bu figürlerin anlatı içeriğinin ötesinde toplumsal, tarihsel ve estetik katmanlarla birlikte ele alınmasına olanak tanır.

Türk mitolojisinde hayvan figürleri, kültürel hafızada yalnızca görsel bir unsur olarak yer almaz; aynı zamanda inanç sistemini, yaşam tarzını ve mitolojik düşünceyi yansıtan simgesel yapıların bir parçasıdır. Bu figürler, mitolojik anlatılarda doğayla kutsal olanın kesişim noktasında konumlanarak, sembolik işlevler üstlenir. Hayvan figürlerinin oluşturduğu kompozisyonlar, biçimsel özelliklerini taşıırken, Türklerin yaşayış biçimini, inanç dünyasını ve mitolojik düşüncesini görünür kılar. Figürler, mitolojik olayların simgeleri olarak düzenlenmekte; naturalizm ile idealizasyonun uyumlu birlikteliği içinde biçimlenmektedir. Yer yer idealizasyonun abartıldığı ve doğadan bütünüyle uzaklaşan örneklerle de rastlanır (Alsan, 2017, s. 17). Bu çok katmanlı temsil yapısı, hayvan sembollerini Türk mitolojik sisteminde görsel ve düşünsel düzeyde anlamlı kılar. Bu sembolik yapıların arasında kurt hem tarihsel anlatılarda hem de kültürel hafızada taşıdığı anlam zenginliğiyle dikkat çeker.

Türk mitolojisinde bozkurt figürü, hayvan sembolü olmanın ötesinde, soyun başlangıcında Tanrı iradesinin taşıyıcısı ve yaratıcı gücün aracı olarak konumlanır. Türeyiş mitlerinde önemli bir yer tutan kurt, Tanrısal görevlendirmeye ilişkilendirilir ve yaratıcı misyonu üstlenen kutsal bir varlık olarak işlev görür. Türk menşe mitleri içinde bozkurtun kozmik doğumdaki yeri, bu anlatıları diğer türeyiş mitlerinden ayıran temel unsurlardan biridir. Bayat'a göre, yazılı kaynaklarda yalnız kurttan türeyen boylara ilişkin beş temel mitolojik varyant bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla: Wu-sun hükümdarının oğlunu emziren kurt; Tanrı tarafından gönderildiği düşünülen kurdun, hükümdar kızıyla evlenmesiyle türeyen Ti boyları; Kao-Çi anlatısında yaşlı bir kurdun hükümdarın küçük kızıyla evlenmesi; Göktürklerde Aşina boyunun ortaya çıkışını açıklayan bozkurt miti ve son olarak, Kırgızlar ile Türklerin ortak soyunun kurttan doğan kardeşlere dayandırıldığı anlatıdır. Bu varyantların tümünde kurt figürü, yaratılış sürecinde merkezi ve işlevsel bir konuma sahiptir (Bayat, 2017, s. 165–166).

Kurt figürü gibi köklü bir motif, sanatçılar tarafından tarihsel kimliğin, kolektif hafızanın ve mitolojik mirasın taşıyıcısı olarak yeniden işlenir. Mitolojik anlatıların görsel düzlemdeki temsili kadar, sözlü kültür geleneği içerisinde şekillenen destanlarda yüklenen anlamlar da bu figürün simgesel gücünü derinleştirir. Mitolojik öğelerin sanat pratiklerindeki dönüşümünü

anlamaya yönelik çözümleme sürecinde, Türk mitolojisinin tarihsel ve kavramsal yapısı ile çağdaş sanatçıların görsel üretimleri birlikte değerlendirilmiştir. Türk mitolojisinde kurt figürü, Proto-Türk topluluklarında bir totem olarak ortaya çıkmış; Hun döneminde ise atalar kültürünün simgesel bir parçası hâline gelmiştir. Türk dünyasının farklı coğrafyalarında kaya ve mezar taşlarının yanı sıra, şaman kıyafetleri ve ritüel nesneler üzerinde tanrı kurt tasvirlerine rastlanması, bu figürün inanç sistemleriyle kurduğu güçlü ilişkiyi ortaya koyar. Gelişen hayvan-ata kavramı, kurt imgesini hem soyun kökenine hem de otorite, hükümdarlık ve göksel yetkinin simgesel ifadesine dönüştürmüş; böylece figür çok katmanlı bir anlam yapısı kazanmıştır (Çoruhlu, 2017, s. 203).

3. TÜRK MİTOLOJİK ANLATILARINDA KURT FİGÜRÜ

Türklerin henüz insanlık bilincine tam anlamıyla ulaşamadıkları dönemlerde, kurttan türeyiş anlatılarının ortaya çıkmış olabileceğine dair çeşitli görüşler mevcuttur. Kurda atfedilen anlam, ilk kez Göktürkler dönemine ait yazılı kaynaklarda açık biçimde yer alsa da bu tür anlatıların izleri Hun İmparatorluğu'nun en güçlü dönemlerine kadar geriye götürülebilmektedir. Ögel'e (1971, s. 12) göre, "En eski Türk efsaneleri, kurt ile başlarlar. Kurt, Türk mitolojisinin başlangıcı ve aynı zamanda, en önemli sembolüdür." Bayat (2017, s. 170) ise bu durumu şu şekilde açıklar: "Göktürk devrinde ise kurt, ecdat kurtarıcı gibi resmî olarak devlet emareleri arasına alındı. Hakimiyette olan Aşina boyu, bozkurdu kendilerinin ana ecdadı olarak ilan ettiler. Bunun gibi Uygurların ve Moğolların hakimiyette olan sülaleleri de kurdu, ecdat seviyesine çıkarmışlardır."

Orta Asya mitolojisinde kurt figürü, kutsal bir hayvan olmanın ötesinde, insan soyunun kökenine ilişkin anlatıların merkezinde yer alan simgesel bir varlık olarak öne çıkar. Başta Türkler olmak üzere, bölgedeki pek çok toplumun sözlü kültüründe, ilk insan topluluklarının bir kurdun soyundan geldiğine dair inançlar yer almaktadır. Bu anlatılarda, savaşlar ya da büyük felaketler sonucunda yok olma tehlikesi geçiren bazı toplulukların, bir kurdun koruyuculuğunda varlıklarını sürdürdükleri ifade edilir. Kurt, fiziksel bir koruyucu olmasının yanı sıra, topluluğa kimlik kazandıran ve kutsal aidiyet duygusunu pekiştiren bir figür olarak değerlendirilmiştir. "Kurt, eski Türklerin yalnız mallarını değil; canlarını da, her an korkunç tehlike ile karşı karşıya bırakabilecek güçte, bir hayvandı" (Ögel, 1971, s. 12). Orta Asya bozkırlarında gözlemlenen kurt sürülerine genellikle yaşlı ve deneyimli bireylerin liderlik etmesi, doğanın sert koşulları altında gelişen kolektif yapının bir yansımasıdır. Bu yapı, kurda hem korku hem de hayranlıkla yaklaşılmasına neden olmuş; böylece kurt, mitolojik ve kültürel hafızada güçlü bir simge hâline gelmiştir.

Ögel'e (1971, s. 17-21) göre, Türk mitolojisinde kurt, kimi efsanelerde insan babayla birleşerek yeni bir soyun anası olarak kabul edilmiştir. Bu figür, yalnız doğurganlıkla değil, Tanrı'nın yeryüzündeki görüntüsü olarak taşıdığı kutsallıkla da dikkat çeker. Ayrıca yön gösterici özelliği nedeniyle kimi anlatılarda göksel bir varlıkla, özellikle de kutup yıldızıyla ilişkilendirilmiş; bu yönüyle ilahi iradenin taşıyıcısı, yani Tanrı'nın elçisi olarak görülmüştür.

3.1. Orta Asya Mitolojisinde Kurt ve Wu-sun Efsanesi

Orta Asya mitolojik anlatılarında kurt figürüne ilişkin en erken efsanelerden biri, tarihsel kökeni kesin biçimde belirlenememekle birlikte Hiong-nulara atfedilmektedir. Roux'ya

(2005, s. 300) göre, bu anlatı M.Ö. II. yüzyılda Tanrı Dağı (Tien-şan) ile Balkaş Gölü arasındaki bölgede, özellikle Isık Kөл ve İli vadisinde yaşayan Wu-sun topluluğu arasında ortaya çıkmış ve zamanla biçimlenmiştir. Söz konusu efsanenin, Hristiyanlık öncesi dönemde gelişerek yaygınlık kazandığı çeşitli kaynaklarda da dile getirilmektedir. Wu-sunların kökeni üzerine yapılan değerlendirmelerde, Çin kayıtlarında bu topluluğun “mavi gözlü ve kıvil sakallı” şeklinde tanımlanması dikkat çekicidir; bu tanımlama onların Hint-Avrupalı bir halk olabileceği yönündeki görüşleri desteklemektedir. Ancak bazı araştırmacılar, Wu-sunları Hiong-nular tarafından Çin’in kuzeybatı sınırlarından sürülen proto-Türk toplulukları arasında değerlendirme eğilimi göstermektedir. Bu yaklaşım, Wu-sunların hem etnik hem de kültürel açıdan Orta Asya’daki erken Türk oluşumlarıyla temas halinde olabileceğini düşündürmektedir.

Wu-sunların kökenine ilişkin anlatılar, Orta Asya mitolojik evreninde kurdun doğurganlık, koruyuculuk ve kutsal iktidar tasavvuruyla ilişkilendirilen çok yönlü bir figür olduğunu ortaya koyar. Bu bağlamda aktarılan efsanede, Hun hükümdarının gerçekleştirdiği saldırı sonucu Wu-sun kralı öldürölür ve küçük yaştaki oğlu Kun-mo çölde ölümüne terk edilir. Yaşamla ölüm arasındaki sınırda bırakılan çocuğun kaderi, sıradan bir seyir izlemekten uzaklaşır; önce bir karganın getirdiği et, ardından bir dişi kurdun emzirmesi sayesinde hayatta kalması, mitolojik bir yazgının göstergesi olarak değerlendirilir. Bu olağanüstü müdahaleleri uzaktan izleyen Hun hükümdarı, çocuğun sıra dışı bir geleceğe sahip olduğunu sezerek onu himayesine alır ve büyütür. Anlatı, kurdun yalnızca koruyucu bir varlık olmadığını; aynı zamanda siyasal düzenin kutsallıkla meşrulaştırılmasında rol oynayan simgesel bir gösteren olduğunu açık biçimde ortaya koyar. Zamanla cesareti ve yetkinliğiyle öne çıkan Kun-mo, Hun hükümdarının desteğiyle komutanlığa yükselir ve nihayetinde babasının eski topraklarına Wu-sun kralı olarak atanır. Bu anlatı, kurdun koruyuculuk işlevinin ötesine geçen bir işleve sahip olduğunu; doğayla bütünleşik kutsal bir iktidar inşasında yönlendirici bir figür olarak konumlandığını göstermektedir (Ögel, 1993, s. 14).

Kurt figürü, çocuğun hayatta kalmasını sağlayan bir koruyucu olarak işlev görmekle birlikte, ileride üstleneceği yönetsel rolün kutsallıkla temellendirilmesine aracılık eder. Bu yönüyle anlatı, egemenliğin doğaüstü bir müdahaleyle meşru bir zemine yerleştirildiğine dair simgesel bir anlam üretir.

3.2. Göktürklerde Bozkurt Efsanesi

Kurt figürü, birçok kültürün sözlü ve yazılı anlatılarında farklı işlevlerle yer bulmuş; mitolojik hafızada hem doğayla bütünleşen bir varlık hem de toplumsal düzenin simgesel taşıyıcısı olarak değerlendirilmiştir. Bayat’a göre, bu figürün arkaik yapısı oldukça zengin bir simgesel yük taşır: “Bozkurt, medeni kahraman, ecdat kurtarıcı, iki dünyayı birleştiren arabulucu, ritüel-mitolojik karakterli koruyucu ruh onun arkaik yapısını oluşturmaya yardım eder. Kurt bazı halklarda kötü ruhları kovan, çocukların himayecisi gibi de karşımıza çıkar” (Bayat, 2017, s. 176).

Ağayar Şükürov’un Çin kaynaklarına dayanan araştırmalarına göre, Göktürklerde Bozkurt Efsanesi iki ayrı rivayet üzerinden aktarılmaktadır. Bu anlatılarda kurt hem doğurganlık hem de kutsallıkla temellendirilen egemenlik tasavvuruyla ilişkilendirilmiş mitolojik bir figür olarak belirir. İlk anlatıda, Hun hakani Kapanpun’un kardeşlerinden yalnızca kurt kökenli bir

anneden doğan oğul hayatta kalır; bu figür, doğaüstü niteliklere sahip tanrısal kadınlarla evlenerek yeni bir soyun temellerini atar. Bu soydan gelen ve “dişi kurt” anlamını taşıyan Aşına adlı kadın ise hanedan kimliğinin kurucu simgesine dönüşür. İkinci anlatıda ise düşman saldırısından sağ kurtulan küçük bir çocuk, dişi bir kurt tarafından beslenip büyütülür; ardından kurtla birleşerek yeni bir topluluğun atası olur (Şükürov, 1997, ss. 96-97).

Her iki efsanede de kurt figürü, koruyucu ve üretken niteliklerinin ötesinde, Göktürk siyasal egemenliğinin ilahi bir kaynağa dayandığını simgeleyen kurucu unsur olarak anlam kazanır. Bu durum, kurt figürünün zamanla anlatıların ötesine geçerek devletin simgesel yapısında da somutlaştığını ortaya koyar. Nitekim “Göktürkler döneminde “kurt”, tuğlar ve bayrakların tepesinde yer alma yoluyla bir devlet sembolü olmuştur” (Bilgili, 2017, s. 149). Bu anlatıların ardından, Göktürk kimliğinin yeniden inşa edildiği ve demir dağlarla çevrili mekânsal bir hafızada şekillenen Ergenekon Destanı devreye girer. Ergenekon anlatısında kurt figürü, yön gösterme işlevinin ötesinde, soyun koruyucu ve kurtarıcı simgesi olarak değerlendirilmiştir. Bayat’a göre, “kurtarıcı ecdat” statüsünde yer alan bu figürün halılarda, duvar resimlerinde ve şaman aksesuarlarında sıklıkla görülmesi, onun menşe mitlerinin başlıca ögesi olmasından kaynaklanır. Nitekim Türkistan halıcılığında kurt tasvirinin merkezi bir yer tutması, figürün koruma, belalardan uzaklaştırma ve huzurla ilişkilendirilen işlevlerini görünür kılar (Bayat, 2017, s. 176).

3.3. Ergenekon Destanı’nda Yol Gösterici Kurt

Dört yüz yıl boyunca Ergenekon’da yaşamlarını sürdüren Türk toplumu, zamanla bu dar alana sığamaz hâle gelince bir kurultay toplamaya karar verir. Kurultayın yapıldığı alana gök renkli, kurt başlı bayraklarını dikerler. Bu sembolik davranış hem atalarına olan bağlılıklarını hem de kendilerini koruyan kutsal kurdu unutmadıklarını ifade eder. Kurultayda, bir demircinin önerisiyle vadide bulunan demir madeni eritilerek bir çıkış yolu açılması fikri kabul görür. Her birey kendi sorumluluğunu üstlenir; nihayetinde, Tanrı’ya en içten dualarla yakaran yaşlı ve dürüst bir kişi ilk ateşi yakar. Böylece Türkler, Ergenekon’dan çıkmayı başarır. Ancak dışarı çıktıklarında hangi yöne ilerleyeceklerini bilemeyerek tereddüt ederler. Tam bu esnada, atalarını bir zamanlar buraya getiren kutsal kurt yeniden ortaya çıkar. Kurt, topluluğa yol gösterir ve onları atalarının kadim yurtlarına ulaştırır. Bu süreçte kağanları Börteçine’dir. Börteçine, çeşitli bölgelere elçiler göndererek diğer Türk boylarını kendi sancağı altında toplamaya çalışır. Halkı ve ordusuyla birlikte, atalarının zamanında uğradıkları saldırıların intikamını alır ve sonunda Ötüken bölgesinde hâkimiyet kurarak güçlü bir birlik oluşturur (Gökdağ ve Üçüncü, 2015, ss. 45-48).

Ergenekon anlatısında kurt figürü, koruyucu kimliğinin yanı sıra Tanrı’nın iradesini temsil eden bir yol gösterici olarak kurgulanmıştır. Topluluğun yönünü tayin eden, onları atalarının yurduna ulaştıran bu figür, mitolojik hafızada siyasal birliğin kurulmasına rehberlik eden kutsal bir varlık olarak anlam kazanır. Destan geleneğinde kurda yüklenen bu sembolik işlev, Oğuz Kağan anlatısında da süreklilik gösterir ve Tanrısal iradeyle donatılmış bir rehberlik figürü olarak yeniden anlamlandırılır.

3.4. Oğuz Kağan Destanı'nda Kutlu Hayvan ve İlahi Rehberlik

Türk mitolojik anlatılarında hayvan figürleri, doğal varlık olmanın yanında, toplumsal düzeni kuran, yön veren ve kutsallık atfedilen kozmik temsilciler olarak değerlendirilmiştir. Bu figürler içinde kurt, tarihsel ve kültürel bellekte koruyucu, yol gösterici ve kurucu nitelikleriyle özel bir yere sahiptir. Mitolojik kurguda kurt, soyun sürekliliğini güvence altına alan, egemenlik ilişkilerini doğaüstü bir zeminde anlamlandıran ve ilahi iradeyi yansıtan bir figür olarak belirginleşir. Oğuz Kağan Destanı, bu çok katmanlı işlevlerin anlam kazandığı önemli anlatılardan biri olarak dikkat çeker.

Oğuz Kağan Destanı'nda, Oğuz'un çadır kurup uyuduğu bir gece tan yeri ağarırken çadıra ilahi bir nur yayılır ve bu nurun içinden gök yeleli, gök tüylü bir erkek kurt belirir. Kurt, yalnızca görsel bir işaret değil, aynı zamanda konuşan, yönlendiren ve mesaj ileten kutsal bir varlık olarak betimlenir. Oğuz'a hitap eden bu figür, onun savaş arzusunu bildiğini ifade ederek orduya bizzat kılavuzluk edeceğini bildirir. Oğuz bu mesaj üzerine ordusunu toplar ve kurdun önderliğinde yola çıkar. Kurt, ordunun önünde ilerleyen bir izci gibi davranır ve onları İdil-Müren adlı nehre kadar götürerek yön tayin eder. Anlatıda kurt, Tanrı'nın iradesini tebliğ eden, seferin ilahi onayını taşıyan ve siyasi harekâtın yönünü belirleyen kutsal bir rehber işlevi üstlenir (Ögel, 1971, s. 21-22).

Oğuz Kağan anlatısında yer alan kurt figürü, fiziksel varoluşunun ötesinde, Tanrısal iradeyi tebliğ eden, yön gösteren ve topluluğun hareketine kutsallık atfeden bir rehber kimliğiyle kurgulanmıştır. Işıklar birlikte ortaya çıkması, konuşabilmesi ve ordunun önünde ilerlemesi gibi öğeler, onun mitolojik düzlemde sıradan bir hayvan değil, kozmik bir rehber olarak konumlandırıldığını göstermektedir. Kurdun Türk kozmolojisinde gök unsuruna bağlı olarak aydınlığın ve buna bağlı unsurların simgesi olduğu anlaşılmaktadır. Kültüğün Yazıtı'nın doğusundaki "Tanrı güç verdiği için babam hakanın ordusu kurt gibi imiş, düşmanı koyun gibi imiş" ifadesi buna işaret etmektedir (Çoruhlu, 2017, s. 205). Bu nitelikleriyle kurt, siyasi otoritenin ilahi bir temele dayandırıldığı, yön tayin eden simgesel bir figüre dönüşür. Anlatıdaki bu türden sembolik yapıların çözümlenebilmesi, çalışmanın izleyeceği yöntemsel yaklaşımı belirlemede açıklayıcı bir zemin sunmaktadır.

4. YÖNTEM

Bu çalışmada, Türk mitolojisinde önemli bir yere sahip olan kurt figürü hem tarihsel anlatılar hem de çağdaş Türk resim sanatı bağlamında incelenmiştir. Araştırma, genel tarama modeli esas alınarak, nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yapılandırılmış; bu kapsamda tarihsel araştırma yöntemi ile biçimsel ve ikonografik çözümleme tekniklerinden yararlanılmıştır. Amaç, kurt figürünün tarihsel kökenlerini ortaya koymakla birlikte, bu figürün sanat eserlerindeki plastik ve simgesel temsil biçimlerini çözümlemektir.

Tarihsel araştırma yöntemi, geçmişte üretilmiş mitolojik anlatılar, efsaneler ve destanlar üzerinden yürütülmüştür. Wu-sun Efsanesi, Göktürklerde Bozkurt Efsanesi, Ergenekon Destanı ve Oğuz Kağan Anlatısı gibi kaynaklar belge temelli içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Kırıçoğlu'na göre bu tür tarihsel araştırmalarda belgeler yalnızca veri değil, aynı zamanda tarihsel anlam üretiminin araçlarıdır (Kırıçoğlu, 2009, s. 167).

Araştırmanın ikinci ayağını ise betimsel sanat analizi oluşturmaktadır. Bu bölümde, Türk resim sanatında mitolojik temsilleri ön plana çıkan dört sanatçının-Ratip Tahir Burak, Mehmet Başbuğ, Rauf Tuncer ve Mehmet Sağ eserleri incelenmiştir. Söz konusu sanatçılar, farklı dönem ve teknik anlayışlara sahip olsalar da kurt figürünü simgesel, tarihsel ve kültürel bir anlatı unsuru olarak eserlerinde işlemişlerdir. Sanat eserlerinde kullanılan kompozisyon düzeni, renk tercihleri, figüratif anlatım biçimleri ve mitolojik göndermeler kültürel semboller bağlamında çözümlemeye tabi tutulmuştur.

Yıldırım ve Şimşek'in belirttiği üzere, betimsel analiz yöntemi, görsel verilerin anlamlandırılması sürecinde yapısal olmayan, fakat sistematik bir çözümleme imkânı sunar (2008, s. 89). Bu bağlamda sanat eserleri yalnızca estetik biçimlenmeleriyle değil, aynı zamanda kültürel anlam üretimindeki işlevleriyle ele alınmıştır. Çalışmada ayrıca ikonografik yorumlama yaklaşımı da destekleyici bir yöntem olarak benimsenmiş; kurt figürünün her bir sanatçı tarafından nasıl yeniden üretildiği tarihsel ve mitolojik bağlamla ilişkilendirilerek değerlendirilmiştir.

5. BULGULAR

Bu başlık altında, Türk mitolojik anlatı geleneğinde merkezi bir sembol olarak yer alan kurt figürünün, çağdaş Türk resim sanatında nasıl temsil edildiği çözümlenecektir. İnceleme kapsamında, Wu-sun Efsanesi, Göktürklerde Bozkurt Efsanesi, Ergenekon Destanı ve Oğuz Kağan Destanı gibi temel metinlerde yer alan kurt figürünün, seçilen sanatçıların eserlerinde hangi biçimsel, anlamsal ve kültürel stratejilerle işlendiği değerlendirilecektir. Bu anlatılarda kurda yüklenen doğurganlık, koruyuculuk, ilahi rehberlik ve kutsal köken anlayışıyla ilişkilendirilen otorite kavramlarının, sanatçılar tarafından nasıl yorumlandığı ikonografik ve betimsel analiz yöntemleriyle değerlendirilecektir. Ratip Tahir Burak, Mehmet Başbuğ, Rauf Tuncer ve Mehmet Sağ'a ait çalışmalar, figürün biçimsel özellikleri, kompozisyon içindeki konumu ve mitolojik göndermeleri açısından çözümlenecek; böylece sözlü anlatıdan görsel temsile uzanan anlam sürekliliği sorgulanacaktır.

5.1. Ratip Tahir Burak'ın "Ergenekon'dan Çıkış" Kompozisyonunda Kurt Figürü

Şekil 1. Ratip Tahir Burak, Ergenekon I, 1935, Tuval Üzerine Yağlıboya, 152x227 cm, (Burak, R. T., 1935)

Ratip Tahir Burak'ın Şekil 1'de yer alan çalışmasında, Ergenekon Destanı'nın en belirleyici anı olan Türklerin dar geçitlerden çıkış süreci betimlenmiştir. Kompozisyonun ön planında konumlandırılan kurt figürü hem boyut hem de yerleşim açısından resmin odak noktasına yerleştirilmiştir. Askerî düzen içinde ilerleyen figürlerin önünde bulunan kurt, bakış yönüyle sahnede yön gösterici bir işlev üstlenmektedir. Atlılardan önce sahnede yerini almış olması, onu görsel olarak da belirleyici bir konuma taşır. En sağdaki atın üzerindeki figürün, kurdun yöneldiği istikamete bakması; atın ise bu doğrultuda ilerlemesi, figürün rehberlik rolünü pekiştirir. Bu yerleşim, kurdun kompozisyonun merkezinde simgesel bir anlamla, kutsal bir rehber olarak konumlandırıldığını gösterir. Makalede vurgulanan "ilahi rehberlik" işlevi, burada simgesel ve görsel düzlemde etkili bir biçimde somutlaştırılmıştır.

Arka planda uzanan dağ silsileleri ve geçitler, Ergenekon'dan çıkışın coğrafi zorluklarını yansıtırken, topluluğun bakışlarının kurda yönelmiş olması, anlatıdaki Tanrısal yönlendirme fikrini destekler. Figürlerin taşıdığı savaşçı donanım ve tuğlar, siyasi uyanış ve yeniden diriliş temasını pekiştirir. Özellikle tuğların uçlarındaki tüyler, Göktürk dönemi sembolleriyle örtüşür ve tarihsel kodlamayı görsel düzlemde yeniden üretir.

Burak'ın figüratif anlatımı, mitolojik öğeleri tarihsel bağlam içinde yorumlama eğilimindedir. Sanatçının kurdu betimleme biçimi, onu hem doğayla ilişkili bir varlık hem de metafizik bir anlam taşıyıcısı olarak kurgular. Böylece görsel anlatı, kurt figürünün kolektif kimliği yapılandıran kültürel bir sembol olarak işlevliğini ortaya koyar.

Kompozisyonda kullanılan renk paleti, dramatik atmosferin kurulmasında önemli rol oynar. Dağların ve gökyüzünün kırmızı ve gri tonlarla resmedilmesi tarihsel bir sıkışmayı, kurt figürünün bulunduğu alanın daha aydınlık tonlarla betimlenmesi ise yön göstericiliğin ilahi kaynaklı olduğu düşüncesini destekler niteliktedir.

5.2. Mehmet Başbuğ'un Kompozisyonunda Kurt Figürü ve Mitolojik Hafıza

Şekil 2. Mehmet Başbuğ Resminde Kurt, 2016 (Sibirya Araştırmaları Dergisi Kapağı 2016/9), (Başbuğ, 2016)

Mehmet Başbuğ'un Şekil 2'de yer alan çalışması, mitolojik figürlerin tarihsel ya da efsanevi düzlemde kalmayıp bireysel hafıza ve toplumsal kimlikle iç içe geçtiği bir anlatı kurgusu sunar. Kompozisyonda merkezde yer alan kadın figürü, geleneksel kıyafetleri ve dütar benzeri çalgısıyla şamanik ya da ozanlık geleneğine gönderme yapar. Figürün içsel yoğunlukla çaldığı enstrüman kültürel aktarıma ve sözlü hafızaya işaret ederken, arka planda belirgin biçimde resmedilen kurt yüzü, bu hafızayı kuşatan mitolojik bir koruyucu olarak yapılandırılmıştır.

Sanatçının bu kurgusunda kurt figürü, kolektif bilinçle simgesel belleği birleştiren bir aracı işlevi görür. Kurt yüzünün gökyüzüne yaslanacak biçimde, büyük ölçekte resmedilmesi figürün geçmişten taşınan bir efsane değil, hâlen etkisini sürdüren kültürel bir güç olarak yorumlandığını gösterir. Gözlerdeki belirgin bakış, izleyen değil yön veren bir varlıkla karşı karşıya olunduğu duygusunu üretir.

Kadın figürü ile kurt arasındaki ölçek ve konum farklılığı, yalnızca kompozisyonel değil, temsil düzeyi bakımından da anlam yüklüdür. Kurt burada fiziksel bir varlık olmaktan çıkmış, sezgisel ve ruhsal düzlemde etkide bulunan metafizik bir varlık olarak konumlanmıştır. Sanatçının tercih ettiği bu anlatım, Oğuz Kağan Destanı'ndaki kurt figürünün rehberlik işlevi ile Ergenekon Destanı'ndaki yön gösterici kimliğiyle doğrudan ilişki kurar.

Renk kullanımı da tematik bütünlüğü destekler niteliktedir. Kadın figürünün kırmızı ve yeşil tonlarındaki geleneksel kıyafeti, yaşanan kültürel atmosferin dünyevi boyutunu ifade ederken, kurt figürünün gri tonlarla resmedilmesi onun soyut, kutsal ve evrensel bir alana ait olduğunu ima eder. Figürün gözlerini kapatmış olması ise dış dünyayla kurulan fiziksel temasın ötesine geçildiğine ve kültürel sezginin içsel olarak deneyimlendiğine işaret eder. Bu yönüyle kurt, yön tayin eden bir varlıktan çok, yön bilgisine içkin bir sezgi olarak da yorumlanabilecek bir düzeye taşınmıştır.

5.3. Rauf Tuncer'in Kompozisyonunda Kurt Figürünün Kozmik ve Simgesel Yoğunluğu

Şekil 3. Rauf Tuncer, Kurt Serisi-İsimsiz, 2020, Tuval Üzerine Akrilik Boya, 120x120 cm, (Tuncer, 2020)

Rauf Tuncer'in Şekil 3'te yer alan çalışması, Türk mitolojik hafızasında önemli bir yere sahip olan kurt figürünü, çağdaş görsel dilin olanaklarıyla çok katmanlı bir simgesel yapıya dönüştürür. Mavi ve turuncu tonlar arasında kurulan renk karşıtlığı hem kozmik hem de kültürel anlam düzeylerini birlikte işler. Kompozisyondaki simetrik yapı, figürlerin döngüsel yerleşimi ve üst üste bindirilmiş kurt yüzleri, kolektif bellekte derinleşmiş bu figürün sürekli dönüşen anlamını vurgular.

Merkezde yer alan karşılıklı ikiz kurtlar, açık ağızları ve yönelimleriyle hem çatışma hem bütünlük imgeleri yaratır. Bu görsel düzenleme, kurt figürünün mitolojik gelenekte taşıdığı rehberlik, koruma ve yaratıcı güç niteliklerini çok yönlü biçimde temsil eder. Alt bölümde yer alan hareket hâlindeki kurt figürleri, soyun devamı ve kültürel süreklilik temasıyla ilişkilendirilir. Bu bağlamda eser, Göktürk Bozkurt Efsanesinde yer alan türeyiş anlatısıyla tematik bir bağ kurar.

Tuncer'in renk tercihleri, simgesel düzlemin inşasında belirleyici bir rol üstlenir. Mavi tonlar, geleneksel Türk kozmolojisinde gök, maneviyat ve kutsallıkla ilişkilendirilirken; turuncu ve sarı tonlar, dinamizm, irade ve dünyevi tezahürle ilişki kurar. Bu renkler arasında kurulan görsel denge, figürlerin hem kutsal hem de tarihsel-toplumsal bir temsile sahip olduğunu gösterir. Üst katmanlarda yer alan soyut kurt başları, mitolojik hafızanın dağılabilir ama silinmez doğasını sembolize eder. Bu görsel yapı, Jung'un kolektif bilinçdışına dair arketip teorisiyle ilişkilendirilebilir. Kurt burada kişisel ya da tarihsel bir karakterden öte, kültürel bilinç alanında sürekli varlık gösteren bir simge olarak yorumlanır.

Tuncer'in biçimsel tercihleri, anlatıyı doğrusal bir anlatımın sınırlarına hapsetmek yerine, mitolojik düşüncenin döngüsel ve katmanlı yapısını ön plana çıkarır. Kompozisyonun yapısal bütünlüğü, kurt figürünün kültürel kodlarla örülmüş derin anlam yapısını çağdaş estetik bağlamda yeniden inşa eder.

5.4. Mehmet Sağ'ın Soyut Kompozisyonunda Kurt Figürü ve Mitolojik Belleğin Katmanları

Şekil 4. Mehmet Sağ, Orta Dünyanın Hikâyesi, 2020, Tuval Üzerine Akrilik Boya,
100x120 cm, (Sağ, 2020)

Mehmet Sağ'ın Şekil 4'te yer alan çalışması, Türk mitolojik belleğinde derin anlamlarla yüklü olan kurt figürünü, soyut dışavurumcu bir anlayışla yeniden kurgular. Kompozisyon, çok katmanlı renk bloklarından ve hareketli fırça izlerinden oluşan dinamik bir yapı üzerine kuruludur. Üst sağ köşedeki net biçimde tanımlanmış kurt başı figürü ile sol orta bölümde daha silik biçimde resmedilen ikinci kurt figürü, bu imgenin görsel düzleme dağılmış biçimlerini temsil eder. Farklı yoğunluklarda resmedilen bu kurt başları, mitolojik figürün kültürel bellekte hem görünür hem sezgisel düzeylerde varlık gösterdiğini düşündürür.

Ön planda konturlarla çizilmiş atlı süvari, figüratif çözülme içinde bile göze çarpan bir unsurdur. Bu figür, hem Oğuz Kağan Destanı'ndaki ilahi görevle hareket eden lider imgesini hem de Ergenekon Destanı'ndaki yeniden diriliş ve yön bulma temasını çağrıştırır. Süvarinin yönü, kurt başlarına dönüktür; bu yönelme, anlatı düzleminde kurdun rehberlik işlevine gönderme yapar.

Renk kullanımı ve alan geçişleri eserdeki tematik yoğunluğu artırır. Alt merkezde yer alan yoğun kırmızı ve turuncu tonlar, kaotik bir doğuşu ve yaratıcı enerjiyi imlerken; çevredeki soğuk mavi alanlar, gökle ve kutsal alanla kurulan ilişkiye işaret eder. Bu karşıtlık, Göktürk Bozkurt Efsanesinde kurdun göksel kökenini vurgulayan anlatılarla uyum gösterir. Aynı zamanda Wu-sun Efsanesindeki koruyucu dişi kurdun soy kurucu işlevi, figürlerin dağılmış ve çoğalan formuyla soyut düzlemde temsil edilir.

Sol orta karedeki ikinci kurt figürü, birincil odadaki kurdun tamamlayıcısı niteliğindedir. Biri net, diğeri flu çizilmiş bu imgeler, anlatının yalnız geçmişte sabitlenmiş bir öge değil, aynı zamanda sezgisel ve bilinçdışı düzlemde işleyen kolektif bir simge olduğunu gösterir. Jung'un arketip teorisi bağlamında düşünüldüğünde, bu yerleştirme kurt figürünün kültürel bilinçdışında dağılmış ama etkisini sürdüren bir simge olduğuna işaret eder.

Mehmet Sağ'ın tercihi olan soyut yapı, anlatısal bütünlüğü bozmadan onu dönüştürür. Mitolojik figürler doğrudan temsil edilmez; iz, hareket ve sezgi üzerinden kurulur. Sanatçının biçimi parçalayarak yeniden inşa etmesi, mitolojik düşüncenin katmanlı doğasına uygun düşer. Kurt figürü bu kompozisyonda kültürel kimliğin taşıyıcısı, sezgisel yönün belirleyicisi ve tarihsel hafızanın çağdaş estetikteki temsili olarak değerlendirilir.

6. SONUÇ

Bu çalışmanın temel araştırma sorusu, Türk mitolojisinin temel anlatılarında yer alan kurt figürünün tarihsel işlevleri ile çağdaş Türk resim sanatındaki temsilleri arasındaki ilişkinin nasıl kurulduğunu incelemektir. Bu bağlamda yürütülen çözümleme sürecinde, hem Türk mitolojisinin tarihsel ve kavramsal yapısı hem de çağdaş sanatçıların görsel üretimleri birlikte değerlendirilmiştir.

Türk mitolojisinde köklü bir yere sahip olan kurt figürü, tarihsel süreç içinde farklı anlatılar aracılığıyla çeşitli işlevler üstlenmiştir. Wu-sun Efsanesinde doğurganlık ve koruyuculukla ilişkilendirilen kurt, Göktürklerde Bozkurt Efsanesinde soyun türeyişi ve hanedanın kutsal temsiliyetiyle; Ergenekon Destanı'nda yön gösteren kutsal bir rehber olarak;

Oğuz Kağan Destanı'nda ise ilahi mesajı ileten öncü bir figür olarak yer bulmuştur. Bu anlatılar, kurt figürünün tarihsel sürekliliğini simgesel düzeyde ortaya koyar.

Sanat eserlerinde kurt figürünün dönüşüm biçimleri, anlatının hem biçimsel sunumunu hem de içerdiği anlamı dönüştürerek yeniden yorumlama alanı açmıştır. Ratip Tahir Burak tarihselci ve figüratif bir yaklaşımla kurt figürünü merkezi bir liderlik sembolü olarak işlerken, Mehmet Başbuğ bu figürü bireysel hafıza ve kültürel sezgiyle ilişkilendirmiştir. Rauf Tuncer'in simetrik ve kozmik düzenlemelere dayalı kompozisyonlarında kurt figürü çoğullaşarak ritmik bir yapıya bürünmüş, Mehmet Sağ ise soyut dışavurumcu yaklaşımla kurt imgesini parçalayarak yeniden kurmuştur. Bu çeşitlilik, Türk mitolojisinin çağdaş estetik düzlemde çok yönlü bir şekilde yeniden üretilebildiğini göstermektedir.

Kolektif bilinç ile görsel hafızanın kesişiminde kurt figürü, kültürel bellekte kökleşmiş bir arketip olarak varlığını sürdürmektedir. Jung'un arketip kuramı ve Eliade'nin mitin kutsal zamanı yeniden üretme işlevi bağlamında değerlendirildiğinde, çağdaş sanat pratiklerinin yalnız biçimsel değil, düşünsel ve kültürel taşıyıcılık açısından da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu durum, sanat eserlerinin mitolojik imgeyi sabitleyen değil, dönüştüren ve çağdaş bağlama uyarlayan yaratıcı temsiller sunduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın literatüre temel katkısı, Türk mitolojisinin merkezi figürlerinden biri olan kurdun, sözlü ve yazılı anlatıların yanı sıra görsel sanat dili içinde de kültürel ve ideolojik sürekliliği sağlayan bir yapı taşı olduğunu ortaya koymasıdır. Disiplinler arası bir perspektifle gerçekleştirilen bu inceleme, sanat alanına ve Türk mitolojisi literatürüne, simgesel yorumlama ve görsel kültür bağlamında özgün bir katkı sunmaktadır.

KAYNAKÇA

- Alsan, Ş. S. (2017). *Türk mimari süsleme sanatında ikonografik figürler*. Gece Kitaplığı.
- Başbuğ, M. (2016). *Kurt*.
- Bayat, F. (2017). *Türk mitolojik sistemi ontolojik ve epistemolojik bağlamda Türk mitolojisi 1*. Ötüken Yayınları.
- Bayat, F. (2019). *Mitolojiye giriş*. Ötüken Yayınları.
- Bilgili, N. (2017). *Türk mitolojisi: Türklerde yaratılış ve evren tasarımı*. Kripto Yayınları.
- Burak, R. T. (1935). *Ergenekon I*.
- Campbell, J. (2019). *Kahramanın sonsuz yolculuğu* (Çev. S. Gürses). İthaki Yayınları
- Can, R., & Çakmakoglu Kuru, A. (2023). Çağdaş Türk sanatında mitolojik kaynaklı hayvan üslubu. *Türkdam e-Dergisi*, 2, 15-32.
- Çoban, İ. (2015). Türk ikonografisinde kartal motifi ve çağdaş Türk resmine yansımaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 4(16), 57-80.
- Çoruhlu, Y. (2017). *Türk mitolojisinin ana hatları*. Kabalcı Yayıncılık.
- Eliade, M. (2018). *Mitlerin özellikleri* (Çev. S. Rifat). Alfa Yayınları.

- Gökdağ, B. A., & Üçüncü, K. (2015). *Başlangıcından günümüze Türk destanları*. Akçağ Yayınları.
- Jung, C. G. (2009). *İnsan ve sembolleri* (Çev. A. N. Babaoğlu). Okuyan Us Yayınları.
- Kırıçoğlu, O. T. (2009). *Sanat, kültür, yaratıcılık: görsel sanatlar ve kültür eğitimi-öğretimi*. Pegem Yayıncılık.
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi*. (1. Cilt). Milli Eğitim Basımevi.
- Ögel, B. (1993). *Türk mitolojisi*. (1. Cilt). Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Sağ, M. (2020). *Orta dünyanın hikâyesi*.
- Şükürov, A. (1997). *Mifologiya*. Elm Yayınevi.
- Tuncer, R. (2020). *Kurt serisi-isimsiz*. Kişisel Koleksiyon.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (t.y.). *Saz*. 8 Mayıs 2025 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/saz> adresinden edinilmiştir.
- Yayan, G., & Hekimoğlu, N. (2023). Meliha Yılmaz'ın eserlerindeki Türk mitolojisi unsurları üzerine bir inceleme. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*, 12(105), 633-645.
- Yayan, G., & Özcan, C. (2020). Türk mitolojisinde yer alan mitolojik unsur ve sembollerin Şevkat İşlegen'in eserlerine yansımaları. *Kesit Akademi Dergisi*, 6(22), 212-225.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (6. Baskı). Seçkin Yayıncılık.